

Qadınların ictimai mövqeyi “Əhdi-qədim” də

2.1. Talmud və Tövrat arasındakı fərq

Əsas fərq - Talmud və Tövrat

Əhdi –Ətiq və Əhdi-Cədid - "köhnə (qədim) əhd" və "yeni əhd" deməkdir. Bunlar yəhudilərin və xristianların müqəddəs kitabı olan Bibliyaya aid terminlərdir. Məlum olduğu kimi , yəhudilər Bibliyanın yalnız bir hissəsini, xristianlar isə hamısını müqəddəs hesab edirlər. Səbəb budur ki, Bibliyanın axıra yaxın hissəsi Həzrət İsa Peyğəmbərin (ə) əhvalatını təsvir edən 4 İncildən, "Həvarilərin əməlləri"ndən, "Apokalipsis"dən və həvarilərin məktublarından ibarətdir. Yəhudilər Həzrət İsanı (ə) peyğəmbər saymadıqları üçün, Bibliyanın bu bölümlərini qəbul etmirlər. Həmin hissələr "Əhdi-cədid" , yəni yeni əhd adlandırılır. Çünki tarix etibarilə daha təzə dövrləri əhatə edir. Bibliyanın əvvəlində yer tutan 39 kitab (o cümlədən Tövrat) isə "Əhdi-ətiq" adını alıb.

Tövrat (Ərəb dili:توراة İvrit dili : תּוֹרָה Torah) — qədim ibrani dilində bu kəlmənin ilkin mənası "qanun", "təlim" yaxud "öyüd-nəsihət" olub. Zamanla yəhudi Müqəddəs Yazılarının ilk 5 kitabına Tövrat adı verildi. Bəzən Tövrat dedikdə, bütün yəhudi qanunu və ya bütün Əhdi-Ətiq nəzərdə tutulur.

Tövrat Tanaxın ilk beş fəslinə verilən addır. Onlara Musanın Beş Kitabı da deyilir.

Ancaq bu kitabların yazılması, 1500-cü illərdə yaşadığı güman edilən Musa ilə tarixi əlaqəsi şübhəlidir. Kitablار Yaradılış və Daşqın kimi fəsillərdə Şumer mifologiyasına dair çoxsaylı izahatları ehtiva edir və bu hekayələrin bir neçə əsrlər ərzində (bəziləri Babil sürgünündən qayıtdıqdan sonra) yəhudi ruhaniləri tərəfindən yazıldığı güman edilir.

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, İslam Araşdırmaları İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran

Yəhudilərin Müqəddəs Yazıları 39 kitabdan ibarətdir. Yəhudilər bunlara Tanax (תנ"ך) deyirlər. Tanax üç hissədən ibarətdir: Tövrət (תורה Tora), Peyğəmbərlər (נביאים Nəviim) və Yazılar (כתובים Kətuvim). "Tanax" adı bu üç hissənin ibrani dilindəki baş hərflərinin birləşməsindən meydana gələn sözdür (Ta-Na-X).

Xristianlar bu kitablara Əhdi-Ətiq deyirlər. İslamda bu kitablار "Tövrət və Zəbur" adı altında qəbul edilir. Lakin daha xüsusi bir mənada Tövrət dedikdə Musanın beş kitabı, Zəbur dedikdə isə Davudun Məzmləri nəzərdə tutulur.

Tövrətə 5 kitab daxildir: Yaradılış, Çıxış, Levililər, Saylar, Qanunun Təkrarı.

Yaradılış: İki hissədən ibarətdir: birinci hissədə dünyanın yaranması və bəşərin qədim tarixindən, ikinci hissədə isə İsrail xalqının əcdadlarından bəhs olunur.

Çıxış: Allahın "xalqının" Musanın rəhbərliyi altında Misir köləliyindən çıxmasını nəql edir.

Levililər: Qədim İsrailin ibadət və dini mərasimlərindən bəhs edir.

Saylar: Burada İsrail xalqının Sina səhrasında dolaşması və Kənan torpağına daxil olmağa başlaması təsvir olunur.

Qanunun Təkrarı: Musanın xalqa verdiyi qanun və əmrələri və bu böyük peyğəmbərin ölümünü nəql edir.

Tövrətin əsas surətləri "bütün imanlıların atası" İbrahim peyğəmbər və İsrail xalqının dini və ictimai quruluşunun əsasını qoyan böyük rəhbər Musa peyğəmbərdir.

Yəhudilik xristianlıq kimi qədim İbrahim dinidir. Bu terminlərə Tövrət, Talmud, Tanax və s. daxildir. Tövrət və Talmud arasında həm oxşarlıqlar var, həm də bu yazıda vurğulanacaq fərqlər vardır.

1.2. Talmud nədir?

Talmud, ravvinlər tərəfindən bir neçə əsrdə İvrit Müqəddəs Kitabına, xüsusən də Tövrətə verilən şərhlərə aid olan bir termdir.

Şifahi Tövrət Allah tərəfindən Musaya verilmiş və Musa Allahın sözünü başqaları arasında yaymışdır. Aral Tövrət uzun əsrlər boyu şifahi olaraq qaldı, lakin nəhayət II əsrdə mətn şəklində yazılaraq tərtib edildi. Bu sənəd Mişna adlanırdı. V əsrdə Gemara adlanan başqa bir tərtibat var idi. İki sənəd birlikdə Talmud olaraq adlandırılır.

Yerusəlim Talmudu və Babil Talmudunun olduğu başqa bir Talmud ikililiyi də var: Talmud insanların istifadə etdiyi söz şəklində daha əhatəli nəzərdə tutulduqda, bu Babil Talmududur.

1.3. Tövrət nədir?

Tövrət, yəhudilərin əsrlər boyu istifadə etdiyi İncilin bir hissəsidir. Yəhudi İncilinin mərkəz hissəsidir və Musanın beş kitabı adlanan beş kitabdan ibarətdir. Məhz onların Misirdən kütləvi köçündən sonra Allah Musanı ona Tövrət şəklində ilahi məlumat vermək üçün seçdi. Musa 50 gün ərzində Sina dağında müqəddəs bilik aldı və bu biliklər, yəhudilərin Allahın əmrlərinə uyğun olaraq yaşamaları üçün lazım olan hər şeyi ödəyir. Tövrətdə ümumilikdə 613 əmr var ki, onlardan ən əhəmiyyətli 10 əmrdir. Məlumat cəmiyyətə şifahi olaraq verilsə də, Tövrət yazılı şəkildə də mövcuddur və ıvrit dilində yazılmışdır.

Tövrət fərqli vaxtlarda fərqli şeylər ifadə edə bilər və mənası həm kontekstdən, həm də danışandan asılı ola bilər.

Bəzən Tövrət, Tanakh adlanan bütün İbrani dilindəki Müqəddəs Kitablara ifadə etmək üçün istifadə olunur. Bu söz üç samitdən ibarətdir T (Tövrət deməkdir), N (Neviim və ya Yəhudi Peyğəmbərləri deməkdir) və K (Ketuvim və ya Yəhudilərin müqəddəs mətnləri deməkdir). Tövrət, Allahın Musaya verdiyi göstərişləri əhatə edən bir sözdür.

1.4. Talmud və Tövrət arasındakı fərq nədir?

Talmud və Tövrətin tərifləri:

Talmud: Talmud, ravvinlər tərəfindən bir neçə əsrdə İvrit Müqəddəs Kitabına, xüsusən də Tövrata edilən şərhlərə aid olan bir termdir.

Tövrət: Tövrət fərqli vaxtlarda fərqli şeylər ifadə edə bilər, lakin ümumilikdə ibrancə Müqəddəs Kitabın Yəhudiliyin mərkəz olan hissəsinə aiddir.

Talmud və Tövrətin xüsusiyyətləri :

Komponentlər:

Talmud: Tövrətin şifahi komponenti Talmud olaraq bilinir.

Tövrət: Musanın beş kitabı adlanan beş kitabdan ibarətdir.

2.2. İslamdan sonrakı yəhudi məzhəbləri

Orta əsr İslam dönməsində yəhudi dünyasında iki böyük yəhudi məzhəbi vardı. Bunlardan biri fərisiliyin davamı olan rəbbani yəhudilik, digəri isə bu məzhəbin qarşısında yer alan və qismən saduqi görüşlərini mənimsəyən qarailikdir.

Rəbbani yəhudilik miladdan sonra V əsrdə Talmud çalışmalarının tamamlanmasından sonra təşəkkül tapıb, fərisiliyin bir davamıdır. Onlar Tövrətdən çox Talmuda önəm vermiş, Tövrəti sadəcə ibadət sahəsi kimi məhdudlaşdırmış və yeganə şəri qaynaq Talmudu saymışlar.

Qarailik rəbbani yəhudiliyə müxalif olan və kiçik bir qrup olsa da, bu gün varlığını davam etdirən bir məzhəbdir. İbrancə olan "qaraim" ərəb dilindəki "qiraət" (oxu) sözü ilə eyni anlamdadır. Tanahı çox oxumalarına, Talmudu və digər rəbbani əsərləri qəbul etməmələrinə görə bu məzhəb mənsublarına "qaraim" adı verilmişdir. Rəbbani yəhudiliyə qarşı çıxdığı üçün buna heretik (kafir) bir məzhəb deyənlər də olmuşdur. Qurucusu XIII əsrdə İraqda yaşamış Anan ben David hesab olunur. Məzhəb əvvəlcə ananiyə, daha sonra Tanahı çox oxuduqlarına görə qaraim adını almışdır. Qarailərin inanc əsasları on əmr sayında olub bunlardan ibarətdir: 1. Bütün varlıqları yaradan Allahdır. 2.O, dünyanın yaranmasından öncə var idi; yardımçısı yoxdur. 3. Bu aləm sonradan yaradılmışdır, hadisdir (yenidir). 4. Allah Musaya və Tanahda adı keçən bütün peyğəmbərlərə xitab etmişdir. 5. Musanın

qoyduğu qanunlar haqdır. 6. Tövratın dilini bilmək dini vəzifədir. 7. Qüdsdəki Məbəəd dünya "İdarəçisi"nin məqamıdır. 8. Məsihin gəlməsini və yenidən dirilməni gözləmək haqdır. 9. Hesab günü vardır. 10. Bu hesabdan sonra mükafat və cəza haqdır.

Qarailərdə ibadət gündə səhər və axşam olmaqla iki dəfə fərzdır. Aprel ayının 13-dən başlayan 70 günlük orucları vardır. Bu gün kiçik bir qrup Misirdə və İsraildə yaşayır. Xəzər türklərindən az bir qrupu da qaraimdir. Ancaq onlar türklük xüsusiyyətlərini davam etdirir və özlərini türk qəbul edirlər. Türkə Təvratları vardır və türk mədəniyyətinə aid özəlliklərini yaşadırlar.

İsəviyyə adını qurucusu Əbu İsa İshaq ibn Yaqub əl-İsfahanidən almışdır. Əbu İsa xəlifə Mənsur zamanında yaşamış, son əməvi xəlifəsi Mərvan ibn Muhəmməd əl-Xammar zamanında öz ideyalarını yaymağa başlamışdır. Yəhudilərin böyük əksəriyyəti onun ardınca getmişdir. O özünün gözlənen Məsih olduğunu, yəhudiləri xilas etmək üçün Allah tərəfindən göndərildiyini irəli sürmüşdür. Yəhudilərin gündə üç dəfə olan ibadətini yeddiyə çatdırmış, Qüdsdən ayrı düşdükdə ət yeyib şərab içilməsini yasaqlamışdır.

Yudğanıyyə və Şəzqanıyyə: İsəviyyənin qurucusunun ölümündən sonra yerinə Yudğan keçmişdir. O, İsəviyyənin bir sıra inanclarını mühafizə etmiş, cənnət-cəhənnəmlə bağlı dini inancları izah etmiş və bir İsrail peyğəmbəri kimi görünmüşdür. Bu məzhəb mənsubları Həzrət İsa və Həzrət Muhəmmədi peyğəmbər qəbul etmələri ilə tanınırlar.

2.1. Müasir yəhudi məzhəbləri

1789-cu il Fransa inqilabının meydana gətirdiyi dəyişikliklər yəhudi dünyasına da öz təsirini etmişdir. Yəhudilər tam rahatlığa qovuşa bilmişlər. Yəhudiliyi çağdaş dünyanın şərtlərinə uyğunlaşdırmaq çalışmalarından dörd müxtəlif məzhəb ortaya çıxmışdır.

Ortodoks yəhudilik: digər məzhəblərin ayrılması nəticəsində meydana gəlmişdir. Bu məzhəb fərisiliklə başlayan və rəbbani yəhudiliklə davam edən ana cərəyanın günümüzdəki əksidir. Təvrat, Talmud və digər rəbbanik əsərlərdən əldə edilən klassik yəhudi şəriəti Halakhaya bağlı qrupa günümüzdə ortodoks adı

verilmişdir. Ortodoks yəhudilik yazılı Tövratin Tanrı tərəfindən Həzrət Musaya yazdırıldığına və şifahi Tövratin (Mişna, Talmud) da şifahi olaraq vəhy edildiyinə inanır. Ortodoks inancda yəhudilərin Tövratin qanunlarına uymadıqları üçün sürgünə göndərildiklərindən bəhs olunur. Maymonidesin on üç maddəlik iman əsasları ehkam kimi qəbul edilir. Ortodoks yəhudiliyə görə yəhudi xalqı tövbə edib Tövratin bütün qaydalarına riayət edərsə Məsih gələcək, sürgün sona çatacaq, yəhudilər həqiqi evinə dönəcək, Məbəəd yenidən inşa ediləcəkdir. Yəhudi şəriəti Halakhaya görə şənbə günü od yandırmaq günah sayılır. Ortodoks olmayan yəhudi günahkardır. İsraildə ortodoks yəhudilik “dövlətin” rəsmi məzhəbidir. İsraildə son zamanlar bütün məzhəblərin təşkilat qurmasına izn verilir.

Reformist yəhudilik : XIX əsrin əvvəllərində Almaniya yəhudiləri arasında meydana gəlmişdir. Sonradan Amerika yəhudiləri arasında geniş yayılmışdır. Reformist yəhudilər Amerika yəhudilərinin 40 faizini təşkil edir. İsraildə isə 5-6 min civarındadırlar. Onlar ortodoks inancları rədd edirlər. Bu gün reformist yəhudilik dünyəviləşmiş yəhudilik formasını almışdır. Yəhudiliyə yalnız mədəni bir fakt kimi baxılır. Sinaqoqda qadınlarla kişilər yanaşı oturur. Qadınlar da haham kimi vəzifə daşıyaraq ayinləri icra edirlər. Digər din və inanclara diqqət və hörmətlə yanaşılır. Talmudu inkar etmiş, məsihçiliyi rədd etmişdirlər. Reformist yəhudilik ifrat islahatlar nəticəsində böhran keçirir və yəhudi şəxsiyyəti haqqında problemlər yaranır.

Mühafizəkar yəhudilik: XIX əsrin ortalarında alman yəhudiləri arasında meydana çıxmışdır. Təmsilçiləri İzak (İsaac) Bermays (1791-1849) və Zakarya (Zacharia) Franklendir (1801-1871). Daha sonralar Amerikada da tərəfdarlar toplamışdır. Onlar babalarının ənənələrinə bağlı qalmaqı arzu edər, dünyəviliyə qarşı çıxırlar.

Yenidənqurma yəhudilik hərəkəti: 1983-cü ildə Amerika yəhudisi Menahem Kaplan qurmuşdur. Menahem Kaplan dərin bir yəhudi mütəfəkkiri və filosofu kimi qələmə verilir. Kaplan yəhudiliyin bu günə qədər keçərli olmasının səbəbini onun ilahi mənşəyi ilə deyil, mədəni mənşəyi ilə izah edir. Yəhudi qanunu isə mühafizə edilməsi zəruri olan bir mədəniyyət ünsürü sayılır. Çünki bunlar yəhudilərin dramatik bir xalq olmasının ifadəsidir. Kaplana görə, yəhudilər də digər xalqlar kimi bir xalqdır. Tanrı yəhudiləri deyil, yəhudilər Tanrını seçmişdir. Bu üzdən də "Seçilmiş xalq" inancının anlamı yoxdur. O, sionizmi də qəbul edir.

Yuxarıda qeyd olunanlardan başqa Amerika yəhudiləri arasında meydana çıxan digər kiçik və radikal qruplar da vardır. Bunların içərisində ən ifratçısı Humanistik yəhudilikdir. Onlar Tanrını irqçi bir şovnist, Tövrati isə şovnist bir sənəd kimi dəyərləndirirlər. Bu məzhəblərdən savayı digər yəhudi qrupları da vardır. Onların ən başlıcası bu gün də varlığını davam etdirən samirilərdir.

Yəhudi dininə riayət etməklə yanaşı yəhudilər tərəfindən yəhudi qəbul edilməyən samirilər² şomronim adlanır.

Samirilərin tarixi çox qədimdir. Bizim eradan əvvəl 722-ci ildə Şimali İsrail Krallığı yıxıldıqdan sonra Asur imperatoru Sarqon İsrail xalqını Asura və Medlərin şəhərlərinə sürgün etmiş, Babil, Quta və Avvadan adamlar gətirərək İsrail oğullarının yerinə yerləşdirmişdir. Beləliklə, Şomron şəhərinin sakinləri ortaya çıxmış və bunlara "Şomronim" deyilmişdir. Hazırda İsraildə Nablus və Tel- Əviv yaxınlığındakı Holon məntəqələrində yaşayırlar. Yəhudilərin Tövrati ilə samirilərin Tövrati arasında altı minə yaxın fərq vardır. Samirilər Qüdsün yerinə Qerizimi müqəddəs yer kimi qəbul edir və özlərini həqiqi yəhudi kimi görürlər. Etiqad etdikləri sadəcə Tövratdır. Tövrat isə Musaya vəhy edilən beş kitabdan ibarətdir. İncə əsasları da buna uyğun olaraq beşdir:

1. Bərabəri və yardımçısı olmayan Allah təkdir. Sifətləri insan sifətlərinə bənzəməz. 2. Musa Allahın yeganə rəsulu və bütün dövrlərin peyğəmbəridir. Vəhy onunla sona çatmışdır. Onun kimi peyğəmbər bir daha gəlməyəcəkdir. 3. Tövrat mükəmməl və tamdır, heç zaman dəyişdirilməyəcəkdir. 4. Gerizim dağı əbədi həyat yurdu, bərəkət dağı və Allahın yer üzündəki tək məqamıdır. 5. Yenidən dirilmə günü olacaqdır. Yaxşılar cənnətlə, pislər cəhənnəmlə mükafatlandırılacaqdır. Samirilərin ibadət formaları müsəlmanlarınkına yaxındır. Müsəlmanlar kimi dəstəmaz alır, növbə ilə əlləri, ağzı, burnu, üzü, qulaqları, sağ və sol ayağı yuyurlar. Dəstəmaz əsnasında Tövratdan parçalar oxunur. İbadət dili aramicədir. Sinaqoqları da müsəlmanların məscidi kimidir. İçəridə stol, yaxud sıra yoxdur. İbadətlərində rüku və səcdə vardır. Müsəlmanların namazına bənzər şəkildə namaz qılırlar. Tədqiqatçılar bütün bunları uzun zaman müsəlmanların təsirinə məruz qalmaqla izah edirlər. Digərləri isə bunu samirilərin Həzrət Musa şəriətini digər yəhudilərdən daha çox əslinə yaxın bir şəkildə davam etdirmələri ilə izah edirlər.

². "Şomronim" ibrani dilində "bir şeyi diqqətlə izləyən" mənasına gəlir.

2.2. Yəhudilikdə inanc, ibadət, dini ənənə və bayramlar

Yəhudilərin inancı daha çox gündəlik həyat və ibadətlərdə özünü göstərir. Ən əhəmiyyətli Tövratda bildirilən şəriət qaydalarının yaşamasıdır... Tövratda və digər yəhudi müqəddəs kitablarında nələrə inanılmasının lazım olduğuna dair sisteməlik məlumatlar yoxdur. Ən önəmli iman əsası Allahın varlığına və birliyinə imandır. "Tək Tanrı" inancı mövcuddur. Allah birdir, yaradılmamışdır, əvvəli-sonu yoxdur, ucadır, hər şeyi bilir, bütün varlıqların Rəbbidir. "Tanrının ən sevimli milləti yəhudi millətidir. Tanrı onları seçmiş və Sinada əhd bağlamışdır. Yəhudilikdə ən önəmli yer Həzrət Musaya verilir." (Bu bəndlər sözsüz ki, təhrif doludur, çünki Allahın ədalət sifətini sual altına alır.) Çünki ona Tora nazil olmuşdur. Tanrının birliyi Tövratda belə ifadə edilir: "Dinlə, ey İsrail! Tanrınız Rəbb bir tanrıdır". Yəhudi Müqəddəs Kitabında Daniel Kitabına qədər axirət inancı haqqında ifadələrə rast gəlinmir. İşıyada bəzi ifadələr yenidən dirilmə inancına dəlil sayıla bilər: "Sizinləyəm, ey torpaq içində yatanlar, oyanın və tərənnüm edin... və hər yer ölümlərini bayıra atacaq". Daniel Kitabında isə əbədi həyatla bağlı bu ifadələr yer almaqdadır: "Torpağın altında uyuyanların bir çoxu əbədi həyat, bəziləri isə əbədi xəcalət və rüsvayçılıq üçün oyanacaq. Ağillı adamlar göy qübbəsinin parıltısı kimi, çoxunu düz yola döndərənlər isə ulduzlar kimi əbədi və daim parlayacaqlar". Əski yəhudilikdə bütün insanlar pis və yaxşı olmasından asılı olmayaraq, öldükdən sonra "Şeol" adlı bir yerə gedəcəklər. Ölümdən sonra həyat bir az məzarda, bir az da Yahvə (Tanrı), yaxud insanlarla münasibətdə olmadan ölümlərin bir kölgə kimi varlıqlarını davam etdirəcəklərinə inanılan ölümlər aləmində, yəni Şeolda keçəcəkdir. Tanahın əksinə, Talmudda axirətin mahiyyəti haqqında müfəssəl məlumatlar vardır.

Daha sonra yəhudilikdə axirət inancı mövzusu inkişaf etmiş, yenidən dirilmə, əbədi həyat, sorğu-sual inancları meydana çıxmışdır. Beləliklə, yaxşı insanlar sınaqdan çıxdıqdan sonra Ədən deyilən cənnətə gedəcəklər (Ədən - babil dilində "bağça" mənasına gələn Edinu, yaxud Adenu kəlməsindən törəmişdir). Pislər isə cəhənnəmə gedib cəzalarını çəkəcəklər. Cəhənnəm kəlməsi ibrani dilində "Ge bne Hinnom" (Hinnom oğullarının vadisi) kəlməsindən törəyib öncə Gehenna, sonra isə indiki şəklini almışdır. XII əsrə qədər müəyyən bir inanc sisteminə sahib olmayan yəhudilər Tövrati təfsir edən din alimlərinin sayəsində... xristianlıqdakı kimi iman

əsaslarını mənimsəmişdirlər. Bu alimlərdən Rəbbi Moşe ben Maymon (Musa b. Meymun: Maimonides: 1135-1204) yəhudilər üçün bu on üç əsası toplamış və bu əsasları əhatə edən inanc sistemi qəbul edilmiş və bu günə qədər gəlib çatmışdır:

Tam bir imanla inanıram ki:

1. Allah var olan hər şeyi yaratdı və onlara O hökm edir.
2. Allah birdir və Ondan başqa tanrı yoxdur.
3. Allah cismani deyildir və heç bir şəkildə təsvir edilə bilməz.
4. Allahın başlanğıcı yoxdur və sonu da olmayacaqdır.
5. İbadət yalnız Allaha məxsusdur. Ondan başqa ibadətə layiq olan yoxdur.
6. Peyğəmbərlərin bütün sözləri doğrudur.
7. Cənabımız Musa peyğəmbərlərin ən böyüyüdür.
8. Əlimizdə olan Tövrat Allah tərəfindən Həzrət Musaya verilənin eynidir və dəyişdirilməmişdir.
9. Dinimiz ilahi bir dindir və dəyişdirilə bilməz.
10. Allah insanların bütün hərəkət və düşüncələrini bilir.
11. Allah əmrlərini yerinə yetirənləri mükafatlandırır, yetirməyənləri cəzalandırır.
12. Allah Məsihi (Maşiah) göndərəcəkdir və gecikdiyi halda yenə gözləmək lazımdır.
13. Ruh ölümsüzdür və Allah dilədiyi vaxt ölümləri həyata qaytaracaqdır.

Musa ibn Meymuna görə bu əsaslardan birini qəbul etməyən kəs kafir sayılır və yəhudi toplumundan uzaqlaşdırılır.

2.3. Yəhudilərin ibadətləri

“ Yəhudilər ibadətlərini "sinaqoq"larda (Bet ha Kneset) icra edirlər. Sinaqoq Qüdsdəki Məbədin dağıdılmasından sonra yəhudilərin ibadət üçün istifadə etdikləri

tikililərə verilən addır. Onlara "havra" da deyilir. Sinaqoqlarda yəhudilərin dini və milli simvollarından biri olan yeddi qollu şamdan (menora) vardır. Onların digər simvolu Kral Davidin möhürü kimi qəbul edilən iki üçbucaqdan düzəlmiş "Magen David" deyilən altı guşəli bir ulduzdur.

İbadət əsnasında ən önəmli an Tövrət rulolarının boğçalardan çıxarılması və haham tərəfindən oxunmasıdır. Sinaqoqda yəhudilər səslə bir şəkildə Tövrət parçalarını oxuyurlar. Oxunan ilahilər ibrani dilindədir. Qadınlar ibadətə qatılmaz, yalnız başı örtülü şəkildə ibadətə tamaşa edərlər. Yəhudilər dinlərinə bağlılığı və imanlarını Şəma İsrail Duası ilə açıqlayırlar: "Dinlə, İsrail, O, bizim Tanrımızdır, O təkdir; Onun üçün sev Onu, Sənin Tanrını, bütün qəlbinlə, bütün canınla, bütün gücünlə..." Çox uzun olan bu duanı yəhudilər beşikdən qəbrədək daim təkrar edərlər. Gündəlik ibadət səhər, günorta və axşam yerinə yetirilir. Həftəlik ibadət şənbə günü sinaqoqda edilir. Sinaqoqda ibadət etmək yalnız yetkinlik çağına çatmış (on üç yaş) ən az on nəfərlə icra edilir. Başaıçıq sinaqoqa girmək oranın müqəddəsliyinə və Tanrıya hörmətsizlik kimi qəbul edilir.

Yəhudilikdə uşaq səkkizinci gün sünnət edilir. Sünnətə uyğun ayınlar icra olunur. Sünnət olunan uşağı tutan kəsə kirvə mənasına gələn "sandek" deyilir. Uşaq sünnət edilərkən ailəsi beşiyin başına toplaşır, beşiyə bir Tövrət rulonu, mürəkkəb və qələm qoyulur və uşağın bir Tövrət xəttatı olması diləyi göstərilir. Tövrəti öyrənməsi və qoruması üçün dua edilir. Yəhudilər uşaqlarına məktəbə başlamazdan əvvəl bir səhər, bir də axşam dualarını öyrədirlər. 6-7 yaşında uşağa dini təhsil verilir. 12 yaşından etibarən uşaq sinaqoqa getməyə, oruc tutmağa və digər ibadətləri yerinə yetirməyə başlayır. Yəhudilikdə evlənmə dini bir hökmdür. Başqa din mənsubları ilə evlənməyə icazə verilmir. Belə bir evlənmə olarsa doğulacaq uşağın yəhudi dini qaydaları əsasında tərbiyə edilməsi şərt qoyulur. Yəhudilikdə dini bayramlar olduqca çoxdur. Bunların ən önəmlisi aşağıdakılardan ibarətdir: 1. Roş ha Şana: Yəhudi təqvimində ilbaşıdır. İslamda olduğu kimi yəhudilikdə də dini təqvim Günəşə deyil, Aya görə müəyyən edilir. Roş ha Şana tişri (sentyabr-oktyabr) ayının birində başlayıb iki gün davam edir. Yəhudi inancına görə Roş ha Şana kainatın və insanın qədərinin yenidən yaradılmasını ifadə edir. Yəhudilər bu iki günü ibadət və tövbə ilə dəyərləndirməyə çalışır. 2. Yom Kippur: Roş ha Şananın ilk günündən etibarən davam edən on günlük tövbə zamanının sonundakı kəffarə (günahları örtmə) günüdür. Həmin gün oruc tutulur, axşama qədər ibadət edilir. 3. Pesah (Fısh): Misirdən çıxışı xatırladan, aprel ayının on beşində başlayan və səkkiz gün davam edən dini "hac" bayramıdır. Bu bayram müddəti maya vurulmuş heç nə yeyilmir. 4. Şavuot: Həftələr bayramı, yaxud On Əmrin verilməsi bayramıdır. İki gündür. 5. Sukkot: Çadırlar bayramıdır. Yəhudilərin Misirdən çıxdıqdan sonra çöldə çadırlarda qalmalarını xatırladır. Yeddi gündür. 6. Simha Tora: Tövrətin xətm bayramıdır. Hər il bir dəfə Tövrət oxunub başa çıxılır və sonunda bayram edilir. (Yəhudilərdə hər kəsin bir Tövrəti vardır. Tövrəta sayğı hər şeydən əvvəldir.

Tövrat yerə düşərsə, orada olanların otuz gün oruc tutması vacib olur). Dini və əyləncəli bir bayramdır. 7. Purim: Şəkər bayramıdır. Buraya qədər sadalananlar yəhudilərin dini bayramları ikən Purim və Xanuka milli bayramlardır. Purim Qüdsdə bir, digər yerlərdə iki gün davam edir. Bu bayram yəhudilərin İranda Estər adlı yəhudi qızının sayəsində kütləvi qırğından qurtarmalarını xatırladır. 8. Xanuka: Qəndil bayramıdır. İbrani dilində "açılış, qeyd etmə" anlamına gəlir. Suriya kralı Antiyokusa qarşı yəhudilərin qələbəsini xatırladır. Səkkiz gün davam edir.”³

2.3. Yəhudilik və Xristianlıq nədir

Yəhudilik İbrahimə söz verənlərin varisləri olan yəhudilərin dinidir. Onun əsas xüsusiyyəti yəhudi xalqının seçilmişliyi doktrinasındadır.

Xristianlıq milliyyətdən kənar bir dindir, özünü Məsihin davamçısı hesab edən hər kəs üçündür.

3.1. Xristianlıq və Yəhudilik arasındakı fərqi bu məqamlarda görmək olar:

1. Xristianlıqda İsa insanların xilaskarıdır və yəhudilik onu rədd edir.
2. Xristianlıq müxtəlif xalqların dinidir, yəhudilik isə yalnız birdir.
3. Yəhudilik yalnız Əhdi-Ətiqə görə, Xristianlıq Əhdi Ətiq və Əhdi-Cədidə görə öyrənilir.
4. Xristianlıq bütün insanların Allah qarşısında bərabərliyindən danışır, yəhudilik isə yəhudilərin bənzərsizliyini və başqalarından üstünlüyünü konkretləşdirir.
5. Xristianlar Məsihin İkinci Gəlişini gözləyirlər, bundan sonra Səməvi Padşahlıq gələcək. Yəhudilər yəhudilər üçün yer üzündə bir padşahlıq yaradacaq və onlara bütün millətlər üzərində hökmranlıq verəcək Məsihlərinin (Moşiak) gəlişini gözləyirlər.

³. İdris Abbasov, 525-ci qəzet, 6 dekabr, 2013-cü il, səhifə 6.

3.2. Yəhudilərin qeyri yəhudilərə münasibəti

Rabbi Yehil Mikhl Pines : “Biz bütün döyüş meydanlarında döyüşmək dəbdəbəsini ödəyə bilmərik. Beləliklə, biz heç vaxt məqsədimizə çatmayacağıq. Bunun üçün biz də sayı azdır və İsrail övladlarının qanı çox qiymətlidir. Silahımız İncildir və goyimlər (və ya qoy, yəni qeyri-yəhudilər) özləri goyim dünyasını ayaqlarımızın altına qoymalıdırlar, qanı və malı bizə məxsusdur”.

Yəhudilərin mövcudluğu, onların inanılmaz canlılığı və xalqların əsarətində böyük zəfər qazanması artıq ciddi düşüncələrə yol açır. Dəfələrlə təqiblərə və bütün ölkələrdən didərgin düşməsinə baxmayaraq, öz sığınacağı olmayan, qalan xalqlar arasında səpələnmiş yeganə tayfanın öz görkəmini qoruyub saxlaması və öz maniakal ideyasını yaşatmaqda davam etməsinin ipucu haradadır? dünya hökmranlığı?

Biz yəhudilərin dini olan yəhudilikdən başlamalıyıq, çünki xristianlıq onun birbaşa və bilavasitə məhsuludur. Və ikinci: **xalqı anlamaq istəyirsənsə - onun milli dinini və mədəniyyətini öyrən...** Yəhudiliyi başa düşməsək nə xristianlığı, nə də yəhudiləri başa düşməyəcəyik. Yəhudiliyin özəlliyi ondadır ki, yəhudilər başqa xalqları məhv etmək üçün öz tanrıları tərəfindən seçilmiş “Allahın seçilmişləri” olduqlarına dair pis bir inancla alovlanırlar. Özlərinə birbaşa qul edəcəkləri istisna olmaqla. Müqəddəs Kitaba görə, Yehova ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən, onlar bütperəst əcnəbilərin qan qurbanı üçün dünya üzərində hakimiyyət almalıdırlar.

Əgər Müqəddəs Kitabda Musa Yeşuanı və Kaleb Yefonnini kəşfiyyətə göndədirsə, hansı nəticələrə gəlmək olar? Qayıdanda deyirlər: “Bu torpağın adamlarından qorxma, onlar səni yedirəcəklər”⁴ (Rəqəmlər, 14: 9).

"Həlim" David təkcə bütün əcnəbiləri (böyük, körpələr, ağsaqqallar) öldürmür, həm də şirin işgəncələr icad edir, onları xırmanların altına, dəmir baltaların altına qoyur, odlu sobalarda yandırır (2 Padşahlar 12:31).

Davudun bütün məzmurları qana susamışlıq, başqa xalqlara nifrət, onları əsarət altına almaq istəyi ilə doymuşdur. "... məndən soruş, mən millətlərə irs olaraq sənə və yer üzünün sərhədlərini verəcəyəm. Sən onları dulus qabı kimi çubuqla vuracaqsan, onları əzəcəksən ..." ⁵ (Məzmur 2: 8-9)

⁴. Rəqəmlər, 14: 9

⁵. Məzmur 2: 8-9

"... müqəddəslər izzət içində zəfər çalsınlar və taxtlarında şadlansınlar, ağızlarında Allaha həmd olsun, əllərində iki ağızlı qılınc. Millətlərdən qisas almaq, qəbilələrdən cəza almaq. Padşahlarını bağlamaq üçün və zadəganları dəmir zəncirlərdə..."⁶(Məzmur 149: 5-8).

"Ey viran edən Babil qızı! Bizə etdiklərinə görə səni mükafatlandıran nə bəxtiyardır! Körpələrini daşın üstünə alıb sındıran şəxs nə bəxtiyardır!"⁷(Məzmur 136: 7-9).

"Siz (yəhudilər) sizdən daha böyük və güclü olan xalqlara sahib olacaqsınız, ayaq basdığınız hər yer sizin olacaq; heç kim sizə qarşı dura bilməz!"⁸. (Qanunun təkrarı 11: 23-25).

"Sizi (yəhudi xalqını – A.Ə.) Allahınız, sizə tikmədiyiniz böyük və yaxşı şəhərlər və ETDİYİNİZ hər bir yaxşı şeylə dolu evlər vermək üçün and içdiyi torpağa aparır. DOLDURMAYINIZ daşdan oyulmuş quyularla, ALMADIĞINIZ üzüm bağları və zeytunlarla, yeyib doyacaqsınız!"⁹(Qanunun təkrarı 6: 10-11).

Yəhudilərin ən böyük və ən şən bayramları Pasxa (Pasxa) və Purimdir. Pasxa - Misirdə körpələrin kütləvi qırğını ilə bağlı sevinc bayramı (Exodus, ch. 1-16).

Purim - 75 min farsın qətlə yetirildiyi sevinc bayramı. Onlar tək-cə kişiləri deyil, qadınları və uşaqları da edam etdilər (**Ester kitabı**).

Yehova Öz davamçılarına dünya üzərində köləlik və hökmranlıq vəd etdi, lakin yalnız Onun əmrlərinə ciddi riayət etmək üçün.

(Diqqət: Böyük soyuqqanlıqla bayram elan edərək sevindikləri günlər: uşaqların kütləvi qətlə edildiyi gün və on minlərlə insan qanının səbəbsiz axıdıldığı gün! İnsan fitrətinə yad olan bu əməlləri ən qınayıcı cümlələrlə şərh belə etmək sönük qalır - A.Ə.)

Pasxa axşamı oxunan Şefox duasının məzmunu Davudun məzmurlarından ibarətdir: "Səni tanımayan büt-pərəstlərin və adını tanımayan padşahlıqların üzərinə

⁶. Məzmur 149: 5-8

⁷. Məzmur 136: 7-9

⁸. Qanunun təkrarı 11: 23-25

⁹. Qanunun təkrarı 6: 10-11

qəzəbini tök... onlara qəzəblən və qəzəbin alovu onları bürüsün ... Qəzəblə onları təqib et və onları Rəbbin səmələrinin altından məhv et!"¹⁰ (Zəbur 79: 6, 69; 25; Yeremyanın mərsiyələri 3:66).

Roma tarixi üzrə mütəxəssis, ingilis Edvard Gibbon şəhadət verir ki, İmperator Trayanın dövründə yəhudilər Kirienakusda 220 min yunan, Kiprdə 240 min nəfəri qətlə yetirmişlər. Çoxlu sayda misirli də onların qurbanı oldu. Bu bədbəxtlərin çoxu Davudun nümunəsi ilə kifayətlənərək tikə-tikə doğrandılar.

“Qoyların öldürülməsi vəhşi heyvanın öldürülməsi ilə eynidir. Burnunu bizim qanunlarımıza soxub anlamağa çalışan qoy dərhal öldürülməlidir .”¹¹ (Sanhedrin: 59 A)

“Hətta qoyların içərisindəki yaxşıları belə qətlə yetirmək lazımdır.”¹² (Aboda Sarah 26 B)

“Əgər bilinsə ki, hər hansı bir yəhudi qoya pul verərək yardım edir, həmin yəhudi dərhal layiqli cəzasına çatmalı, öldürülərək yer üzündən silinməlidir.”¹³ (Choschen Hamm: 388, 15)

“Hər hansı bir təhlükə və ölüm zamanı qətiyyən heç bir qoyu xilas etməyin! Qoylara qətiyyən mərhəmət göstərməyin!”¹⁴ (Hikkoth Akum X1)

“Tanrı qeyri-yəhudiləri ona görə insan cildində yaratdı ki, yəhudilər heyvanların köməyinə ehtiyac duymasın, hərçənd qeyri-yəhudilərin hamısı insan cildində olan heyvandır və onlar gecə-gündüz yəhudilərə xidmət etmək üçün yaradılmışlar.”¹⁵ (Nidrasch Talpioth, 225-L)

“Yəhudilər bəşəriyyətin yeganə insan bəndələridir, yerdə qalanlar isə insan deyil, heyvandırlar.”¹⁶ (Baba Nechia 114, 6)

¹⁰. Zəbur 79: 6, 69; 25; Yeremyanın mərsiyələri 3:66

¹¹. Sanhedrin: 59 A

¹². Aboda Sarah 26 B

¹³. Choschen Hamm: 388, 15

¹⁴. Hikkoth Akum X1

¹⁵. Hikkoth Akum X1

¹⁶. Baba Nechia 114, 6

“Tanrı yəhudiləri digər millətlərin əmlakı və qanları üzərində hakim təyin etdi.”¹⁷ (Seph. Jp 92,1)

“Bütün dünya xalqlarının əmlakları yəhudilərə məxsusdur, hansı ki, (yəhudilər) onlardan istədikləri kimi istifadə edə bilirlər.”¹⁸ (Schaulchan Aruch, Choszen Hamispat 388)

“Yəhudi qeyri-yəhudi qızla yaxınlıq edə bilər, lakin onunla evlənmə bilməz.”¹⁹ (Gad. Shas 22)

“Hər hansı üç yaşına çatmış qoy bir qız uşağını zorlamaq olar.”²⁰ (Aboda Sarah 37A)

“Qız uşaqları ilə cinsi əlaqə halaldır, əgər onun 3 yaşı tamam olubdursa.”²¹ (Yebhamoth 11B)

“Messiya zühur edəndə hər bir yəhudinn 2800 qulu olacaq”²² (Simeon Haddarsen, Fol 56-D)

“Qoylara bizim dini qanunlarımız haqqında hər hansı bir məlumatın verilməsi bütün yəhudilər haqqında ölüm hökmü çıxartmaq deməkdir. Əgər onlar (qoylar) bilsələr ki, biz onlarla bağlı insanlarımızı nələri təbliğ edirik, bizləri tamamilə məhv edərlər.”²³ (Libbre David 37)

20-ci əsrin əvvəllərindəki yəhudi tarixçiləri bu hadisələrə ya susur, ya da üzərindən xəfifcə keçib-gedə xatırlayırlar. Adətən bu üsyan haqqında yalnız onun Roma qoşunları tərəfindən "kasıb", "bədbəxt", "alçaldılmış" yəhudilərin qurbanları ilə vəhşicəsinə yatırıldığı deyilir (yəni yəhudilər öz törətdikləri qırğınları – guya romalılar tərəfindən yəhudilərin öldürülməsi kimi qələmə verirlər – A.Ə). Yəhudilər tərəfindən dinlərinin tələbi ilə məhv edilən günahsız yerli əhalinin nəhəng qurbanları haqqında bir kəlmə də yoxdur. Lakin heç kim yəhudiləri nə Kirenaikaya, nə də Kiprə zorla köçürmədi. Onlar orada adi köçkünlər - tacirlər və sələmçilər kimi meydana

¹⁷. Seph. Jp 92,1

¹⁸. Schaulchan Aruch, Choszen Hamispat 388

¹⁹. Gad. Shas 22

²⁰. Aboda Sarah 37A

²¹. Yebhamoth 11B)

²². Simeon Haddarsen, Fol 56-D

²³. Libbre David 37

çıxdılar. Yerli əhali onların gəlişinə heç bir maneə yaratmadı. Gələndə mehriban olurlar. Lakin onlar məskunlaşdıqda və onlara sığınacaq verən xalqlar arasında yaşamağa başlayanda yox!

3.3. Yəhudilik

Talmud - yəhudilərin "müqəddəs" kitabı, yəhudiliyin "ən yüksək kodu" ilə müəyyən edilmişdir. İbrani dilində "talmud" sözünün özü "təlimatlar" deməkdir. Bu, həm mülki, həm də dini qaydalar toplusuna bənzəyir. Talmud 52 cildədən ibarətdir və onlardan 6-sı abreviaturalar və bəzi "əlverişsiz" keçidlərin aradan qaldırılması ilə qeyri-yəhudi dillərinə tərcümə edilmişdir. Qalan 46 cild ciddi məxfilik şəraitində saxlanılır və yalnız ravvinlərin zirvə təbəqəsinə məlumdur...

Talmuddan ən iyrənc məqamlar çıxarıldıqdan sonra başqa millətlərə təqdim olunur (lakin ən təhlükəli olanlar hələ də gizli qalır). Məsihin sərgüzəştlərini və həvarilərin mesajlarını təsvir edən Əhdi-Cədid köhnə Əhdi-Ətiqdən yaranmışdır. Bu əhdlərin hər ikisi vahid bir bütövü - Müqəddəs Kitabı təşkil edir. Hər iki Əhdin bir-birinə zidd olması uydurmadır. Əslində köhnə əhd yeni əhdin əsasını təşkil edir. Köhnə əhd olmadan yeni əhd ağlasığmazdır.

Həm Talmudda, həm də Əhdi-Cədidə yalnız yəhudilər qanun müəllimi kimi çıxış edirlər, yalnız müxtəlif adlar altında: birincidə - ravvin, yəni ravvinlər, ikincidə - yunan dilində "elçilər" mənasını verən həvarilər yazılır. Bu, əlbəttə ki, yəhudilərin özlərinin ilk dəfə tərcümə etdikləri İncildə adı olan eyni yəhudi tanrısı Yehovanın elçiləri deməkdir...

Müqəddəs Kitabın mahiyyətinin yanlış anlaşılması o yerə çatır ki, xristianlar bu kitabla bağlı ən sadə, ən elementar suallara - inanclarının birbaşa mövzusunə belə cavab verə bilmirlər. Hər hansı bir xristiandan soruşun: "Müqəddəs Kitabda neçə din var? Onlar nə adlanır? Onlar nə ilə fərqlənirlər? Niyə eyni kitabdadırlar?" Çox vaxt səhv cavablar eşidəcəksiniz. Çox güman ki, heç kim onlara cavab verməyəcək və hiylə aşağıdakı məsələdən ibarətdir:

Bütün dini kitablar adətən bir dini təyin edir. Məsələn, Quran İslamı qeyd edir, Avestada Zərdüştilik göstərilir. Müqəddəs Kitabda isə hər şey fərqlidir: o, iki dini əhatə edir: biri yəhudilik (Əhdi-Ətiq), digəri xristianlıq (Əhdi-Cədid). Onların

arasındakı fərq nədir? Fərq böyükdür, lakin bu, demək olar ki, heç bir yerdə açıq şəkildə müzakirə olunmur, bu da başınızı istədikləri qədər aldatmağa imkan verir. Yəhudilik və Xristianlıq dəyər sistemlərində praktiki olaraq bir-birinə ziddir. Bəs niyə eyni kitabdadırlar? Onlar bir-birindən bu qədər fərqli olsalar da, necə bir araya gələ bilirlər? Cavab olduqca sadədir.

3.4. Müqəddəs Kitab İKİ dini sistemdən ibarət BİR kitabdır...

Müqəddəs Kitab qul sisteminin qurulması üçün ümumdünya planıdır. Hər bir qul sistemində hər şeyə tabe olan bir qul sinfi və qullara sahib olub , onlarla istədiklərini edən bir quldar (qul sahibləri) sinfi var. Yəhudilik qul sahibləri (yəhudilər) üçün bir dindir. Xristianlıq qullar (qeyri-yəhudilər) üçün dindir. Bütün Müqəddəs Kitab bunun üzərində qurulub.

Xristianlıq - daha alçaq qullar yetişdirməklə məşğuldur. Yəhudilik və Xristianlıq iki əks psixotip təşkil edir: Yəhudilik “qul sahibinin” düşüncə tərzini formalaşdırır, Xristianlıq qulun düşüncə tərzini formalaşdırır. Bütün yəhudi xristianlıq oyunları budur.

Yəhudilik yəhudinin heysiyyətini ruh yüksəkliyinə qaldırır. Yəhudiyyə deyirlər: "Səni Allah seçib. Bütün başqa xalqlar qeyri-insan, sizə xidmət edən mal-qaradır. Sən başqalarını idarə etməlisən. Hər yerdə öz yolunla vuruşmalı, öz yolunu çəkməlisən. “Qoy”un (yəhudi olmayanların) malı sənin mülkündür, müvəqqəti olaraq onun ixtiyarındadır... Ona görə də, yəhudilər yemək bişirməyə, mədənlərdə kömür çıxarmağa, lift təmir etməyə yox, banklara, mediaya, menecerliyə, hər yerdə özlərinin olduğu kommersiya strukturlarına gedirlər.

Xristianlıq insana bunun əksini öyrədir: "Sən Allahın qulusan. Sən kiçik, günahkar adamsan. Tövbə etməlisən, özünü alçaltmalısan, qürur günahdır, qadınla maraqlanmaq günahdır... Günahı düşünmək də günahdır. Sabaha görə narahat olma!"

İsa danışdı: “ Səbirli ol, çünki Allah səbirlidir və bizə dedi: - Üzünə vursalar, o biri yanağını çevir... Arvadını zorlasalar, qızını da təklif et! Malını kasıba ver, xaçını götür get. Onun lütfü sənə nazil olacaqdır. Əgər istəsən, cəhənnəmə gedəcəksən”.

Xristian iyerarxları açıq şəkildə xristianları otarmaq lazım olan quzular (qoyunlar) adlandırmaqdan belə çəkinmirlər. Otaranlar isə birbaşa çoban adlanır. Xristian da bununla razılaşır. Xristianlara Allahın qulları deyilir, özlərini belə adlandırırlar. Onlar bu cür münasibəti normal hesab edirlər. Onlar üçün bu təbiidir. Həvarinin çox xarakterik kəlamını xatırlamaq yerinə düşərdi:

Paul: "Qullar! Ağalara təvazökarlıqla itaət edin! Əsas odur ki, o, sadəcə Allahın qulu deyil, günahkar qul olmalıdır".

Ruhanilər gecə-gündüz işləyən qoçlar (qoyunlar) sürüsünün axura (müqəddəs kilsənin qoynuna) qayıtması haqqında danışmağı çox sevirilər. Bu, onların sevimli mövzularından biridir. Qoyun İncildə ən çox adı çəkilən heyvandır.

İdeal olaraq, yəhudi qul sahibləri xristian qulların Məsihin onlara öyrətdiyi kimi davranmalarını istərdilər: "... düşmənlərinizi sevin, sizə lənət oxuyanlara xeyir-dua verin, sizə nifrət edənlərə yaxşılıq edin və sizi incidənlər üçün dua edin"²⁴ (Matta 5: 43-44) ...

Yəni ideal xristian yazıq və ovlanmış məxluqdur ki, vurulandan sonra o biri yanağını asanlıqla çevirir ki, bu yanağıma da vur.

"İncil yəhudilərin tarixidir. İsa yəhudidir. Həvarilər yəhudilərdir. Bu kitablar yəhudilər tərəfindən yazılmışdır. Bütün personajlar yəhudidir. Bu hekayə yəhudilər üçün nəzərdə tutulub və yəhudilərin digər xalqlar üzərində üstünlüyünü təbliğ edir." (prot. Alexander Men)

Əvvəlcə gəlin müəyyən edək: Yəhudi kimdir? Xristian nədir? Bu sözlər milliyyət və ya din deməkdir?

"Yəhudi" sözünün bir çox tərfi var... Bu sözün nə demək olduğu sualına, hətta ıvrit dilindən tərcüməçilər də birmənalı cavab verə bilmirlər. Əksər filoloqlar hesab edirlər ki, "yəhudi" sözü "İbri" – "çayın o tayından gələn" sözündən götürülübdür. Bu söz ilk dəfə İbrahimə vəd edilmiş torpağa daxil olanda meydana çıxdı.

²⁴. Matta 5: 43-44

Tez-tez "yəhudi" sözü ilə sinonim olan başqa bir söz də işlədilir: bu, "yəhuda" sözüdür. "Yəhuda" sözü yəhudi xalqının əcdadı olan Yaqubun oğullarından biri olan Yəhuda qəbiləsindən olan insan deməkdir. "Yəhudilik" dini eyniköklü sözdən gəlir.

3.5. Xristianlıq və Yəhudilik arasında əlaqə

1-ci əsrin əvvəllərində Xristianlıq yəhudi məzhəbi, daha sonra isə yəhudilikdən yaranan yeni bir din olaraq görüldü.

İlkin mərhələdə yəhudilər və ilk xristianlar arasında münasibətlər pisləşməyə başladı. Çox vaxt yəhudilər Romanın bütperəst hakimiyyətini xristianları təqib etməyə təhrik edirdilər. Yəhudeyada Sadukey kahinliyi və Kral I Herod Agrippa təqibdə iştirak edirdi: "Yəhudilərin İsanın iztirablarına və ölümünə görə məsuliyyət daşımaq meyli müxtəlif dərəcələrdə ifadə olunur..."

Kilsənin ilk şəhidi, 34-cü ildə Archdeacon Stefan yəhudilər tərəfindən döyüldü və edam edildi²⁵ (Həvarilərin işləri 7: 57-60).

Təxminən 44 yaşında olan Herod Agrippa Yaqub Zebedeyi edam etdi və bunun yəhudilərin xoşuna gəldiyini gördü²⁶ (Həvarilərin işləri 12:3).

62-ci ildə bir yəhudi izdihamı Rabbın qardaşı Yaqubu evin damından atdı.

Arximandrit Filaret (Drozdov) dəfələrlə təkrar nəşr olunan əsərində kilsə tarixində bu mərhələni göstərir: "Fariseylərin²⁷ ikiüzlülüyünün ifşa edilməsindən, məbədin

²⁵. Həvarilərin işləri 7: 57-60

²⁶. Həvarilərin işləri 12:3

²⁷. Babilistan köçü zamanı və ondan sonra yəhudi dini mürəkkəb qanunlar, həmçinin qadağalar sistemi yaratmışdı. Bu sistemin ətrafında xeyli sayda köməkçi mərasim və ayinlər əmələ gəlmişdi.

Makkaveylər çarlığında yəhudilərdən ibarət və qeyd-şərtsiz həmin qaydalara riayət olunmasını tələb edən qruplar yarandı. Onlar özlərini ferişayya (perishayya) adlandırırdılar. Bu söz aramey dilindən "ayrılmış" kimi tərcümə olunur. Yəni onlar özlərini dünyadan ayıraraq həyatlarını Allaha xidmətə həsr edirdilər. Bu söz yunan dilində "pharisaikos"a çevrildi və başqa dillərə keçdi. Biz onları farisey adlandırırıq.

dağıdılmasının proqnozundan, qərəzlərlə razılaşmayan Məsihin xarakterindən... həyəcanlanan yəhudi hökumətinin İsayə paxıllığı və nifrəti, hər şeydən əvvəl onun ardıcılardan da yan keçmədi. Təkcə Fələstində üç təqib baş verdi və bu təqiblərin hər biri xristianlığın ən məşhur adamlarından birinin həyatı bahasına başa gəldi. Zelot və Şaulun təqibləri zamanı Stefan öldürüldü; Herod Agrippa havari Yaqub Zebedee (Zebeday) oğlunu edam etdi ("Həvarilərin İşləri" kitabında isə yazır ki, Kral Herod Agrippa Yəhyanın qardaşı Yaqubu qılıncla öldürdü (Yunan μαχαίρα). " Əlavə mətnə əsasən, bu, 44-cü ildə baş verib. Həvari Yaqub ölümü Əhdi-Cədidin səhifələrində təsvir olunan yeganə həvaridir) ..."²⁸ (Jos. Ancient. XX. Eus. H.L. II, səh. 23).

Kilsə Atalarından biri Con Xrizostom (354-407) "Yəhudilərə qarşı səkkiz moizə"sində yəhudiləri qaniçənliyə görə qınayır: "... onlar yeməkdən, içməkdən və kəllə sındırmaqdan başqa heç nə başa düşmürlər, onlar donuzdan... üstün deyillər..."²⁹

"Bəziləri sinaqoqu necə də hörmətli bir yer hesab edir?!... Bu yerə xor baxılmalı, nifrət edilməli və qaçılmalı olduğu halda niyə hörmət edirsiniz?... Ona görə sinaqoqdan xüsusilə nifrət edirəm ki, ... (yəhudilər) peyğəmbərlərə inanmırlar, Müqəddəs Yazıları oxuyurlar, onun şəhadətlərini qəbul etmirlər və bu, son dərəcə qəddar insanlar üçün xarakterikdir. Mənə deyin: əgər siz görsəniz ki, hansısa hörmətli, məşhur və şanlı bir şəxsi meyxanaya və ya quldur yuvasına aparıb onu söyməyə, döyməyə və hədsiz dərəcədə təhqir etməyə başlasalar, həqiqətən bu

İsanın yəhudi torpaqlarına gəldiyi vaxt onların sayı artıq mini keçmişdi. Fariseylər mərasimlərin son dərəcə dəqiq yerinə yetirilməsinə böyük önəm verirdilər. Özü də bu zaman mərasimlərin əsl mahiyyəti çox vaxt itirilirdi.

Fariseylər İsanın nəzəriyyəsinin dini mərasimlərin yerinə yetirilməsinə aid olan hissələrinə qarşı çıxırdılar və "İncil"də İsanın buna görə onları qınadığı bildirilir; məsələn, Matfeyin "İncil"ində (23:13) belə deyilir: "Vay halınıza, ey ilahiyyatçılar və fariseylər – ikiüzlülər!"

Nəticədə, dindarlığın mənasına yox, zahiri tərəfinə daha çox fikir verən, özünə əmin, ikiüzlü, riyakar adama farisey deyilməyə başlandı. (Ayzek Azimov. Sözlərin tarixi)

²⁸. Jos. Ancient. XX. Eus. H.L. II, səhifə 23

²⁹. John Chrysostom (354-407), "Yəhudilərə qarşı ilk söz"

meyxanaya və ya yuvaya hörmət edərdinizmi?... İnanmıram: əksinə, sizdə (bu yerlərə) xüsusi nifrət və ikrah hissi yaranardı. Beləliklə, sinaqoqdakı yəhudilər peyğəmbərləri və Musanı oraya (sinaqoqa) onlarla şərəfləndirmək üçün deyil, onları təhqir etmək və rüsvay etmək üçün gətirmişdilər”³⁰. (John Chrysostom, "Yəhudilərə qarşı ilk söz")

Bəzi yazılarda yəhudilər haqqında yerində deyilmiş çoxlu sərt sözlərə rast gəlmək olar, məsələn: “Onlar (yəhudilər) hamısı büdrədi, hər yerdə cinayətkar və haqq xain oldular, Allaha nifrət edənlər var idi, Allah sevənlər yox!”³¹ (Romalı Hippolitus, müqəddəs. Daniel peyğəmbərin kitabının şərhı).

V əsrdə yəhudi missionerləri Himyarın cənubundakı ərəb krallığının kralı Əbu Karibi yəhudiliyə çevirməyə müvəffəq oldular. Onun varisi Yusif Zu-Nuvas xristianların qanlı təqibçisi və əzabçısı kimi şöhrət qazandı. Onun hakimiyyəti dövründə xristianların məruz qalmadığı işgəncə yox idi. Xristianların ən kütləvi qırğını 523-cü ildə baş verdi. Zu-Nuvas xaincəsinə xristian şəhəri Nəcranı ələ keçirdi, bundan sonra sakinlər yanan qatranla doldurulmuş xüsusi qazılmış xəndəklərə aparıldı; yəhudiliyi qəbul etməyənlərin hamısı onların üstünə diri-diri atıldı. Bir neçə il əvvəl o, eyni şəkildə Zəfər şəhərinin sakinlərini də məhv etmişdi.

Ümumiyyətlə, Talmud bütün qeyri-yəhudilərə, o cümlədən xristianlara qarşı kəskin mənfi, aşağılayıcı münasibət aşılayır. Mərhum halachic fərmanları kitabı "Şulçan-Aruch" mümkünsə, xristianların kilsələrini və onlara aid olan hər şeyi məhv etməyi (Şulçan-Aruch. Iore de "a 146); xilas üçün bir sərvət (Iore de'a 158) , 1); bir xristian üzərində sınaqdan keçirməyə icazə verilir, sağlamlığa və ya ölümə dərman gətirir və nəhayət, bir yəhudi xristianlığı qəbul edən bir yəhudini öldürmək öhdəliyi ilə ittiham olunur³² (Iore de a 158, 1; Talmud. Aboda zara 26).

Talmudda Rəbb İsa Məsih və Ən Müqəddəs Theotokos haqqında çoxlu təhqiramiz, küfredici ifadələr var. Erkən orta əsrlərdə yəhudilər arasında Məsih haqqında son dərəcə küfr uydurmaları ilə dolu olan “Toldot Yeshu” (“İsanın şəcərəsi”) antixristian əsəri geniş yayılmışdır. Bundan əlavə, orta əsr yəhudi ədəbiyyatında, xüsusən də Sefer Zerubaveldə başqa anti-xristian traktatlar da var idi.

³⁰. John Chrysostom (354-407), "Yəhudilərə qarşı ilk söz"

³¹. Romalı Hippolitus, müqəddəs. Daniel peyğəmbərin kitabının şərhı

³². Iore de a 158, 1; Talmud. Aboda zara 26

Yəhudilərin sosial vəziyyətini məhdudlaşdıran tədbirlər çox vaxt imperatorların gözündə vətəndaş etibarsızlığını nümayiş etdirən hərəkətləri ilə baş verirdi. Məsələn, 353-cü ildə imperator Konstansın dövründə Yeparxiya yəhudiləri şəhərin qarnizonunu öldürdülər və müəyyən bir Patrisiusu başçı seçərək qonşu kəndlərə hücum edərək həm xristianları, həm də samariyalıları öldürməyə başladılar. Bu üsyan qoşunlar tərəfindən yatırıldı. Çox vaxt Bizans şəhərlərində yaşayan yəhudilər xarici düşmənlərlə müharibələr zamanı xain çıxdılar. Məsələn, 503-cü ildə farslar Konstans şəhərini mühasirəyə alarkən yəhudilər şəhərdən kənarda yeraltı keçid qazaraq düşmən qoşunlarını içəri buraxdılar. Yəhudilər 507 və 547-ci illərdə üsyan qaldırdılar. Hələ sonralar, 609-cu ildə Antakyada üsyankar yəhudilər çoxlu varlı vətəndaşı öldürdülər, evlərini yandırdılar və Patriarx Anastasiyanı küçələrdə sürüyərək çoxlu işgəncələrdən sonra oda atdılar.

Ədəbiyyat

1. Quran-Kərim

2. Təfsirlər (Məhəmməd Hüseyn Təba-təbai, "əl-Mizan fi təfsiril-Quran"

Nasir Məkarim Şirazi, " Nümunə təfsiri "

Fəxri Razi, "Kəbir təfsiri",

Feyz Kaşani, Molla Möhsin, Təfsir Safi)

3. Quranda Pəjuheşlər, yay. Bahar, 1380

4. Məclisi, Baqir ibn Muhəmmədtəqi, Biharul-ənvar

5. Muhəmməd həsən Hürri Amuli, Vəsaili-ş-şiə..., Beyrut, 1983

6. Müttəqi, Əli ibn Hesabuddin, Kənzul-ummal fi sunənil-əqval vəl əfal, Beyrut: Müəsser-resale, 1401=1981

7. Məhəmməd ibn Yaqub Kuleyni, "Kafi"

8. Məhəmməd ibn Həsən Tusi, "Təhzibul-əhkam"

9. Məhəmməd ibn Həsən Tusi, "İstibsar"

10. Məhəmməd Rza Zibayi Nijad, "Məsihiyyətsənasiye muqayiseyi"

11. Məvaizi Süleyman (Süleymanın nəsihətləri)

12. Muhəddis Nuri, "Mustədrəkul-vəsail"
13. Mirzə Nuri Təbərsi, Qum: Müəssisəyə Alul-beyt (ə) əlihyaut-turas, 1412=1991
14. Nuri, Hüseyn ibn Muhəmmədtəqi, Mustədrəkul-vəsail və mustəmbikul-məsail
15. Nəbi Hüseyni, Muhəmmədsadiq, Dünya dinləri və məzhəbləri
16. Bedavi Leyla, İslam dinində qadın, London, 1994
17. Talmud: Həzrət Musanın (ə) qayda-qanunlarını izah və təfsir edən xaxam adətlərinin (sünnət) məcmuəsi
18. Telman Orucov, 525-ci qəzet, 9 may, 2014-cü il
19. Turanto ulduzu, 1995
20. Cavadi Amuli, "Zən dər ayineye cəlal və camal",
21. Cəlaləddin Aştıyani, "Təhqiqi dər din-e Məsih"
22. Sabiq, Seyid, Fiqhus-sünne, h.q 1387
23. Sara Abdullazadə, "Qadın: Dünən və bu gün (Qadın Arxetipinə fərqli baxış)"
24. Sənəm Mustafayeva, "AYNHA Hüquq Jurnalı" (IV Sayı)
25. Suidler, Yəhudizmdə qadın
26. Karmudi, Denis, Yəhudiyyət
27. E. Luis, Yəhudizmdə evlilik, Nyu-York, 1973
28. İsanın İncili, Müasir dövrün təfsir tərcüməsi, Tehran, h. q 1357
29. İdris Abbasov, 525-ci qəzet, 6 dekabr, 2013-cü il
30. Hazleton, Leslie, "İsraili qadınlar"; "Təsəvvürlər arxasındakı həqiqət"
31. Həvarilərin işləri
32. Əbdürrəhman Yusifpur, "İslam dinində qadın məsələsi" (1995-ci il)
33. Lalə Mənsimova, "İslamda Qadının Statusu"
34. Yeremyanın mərsiyələri
35. Qanunun təkrarı
36. Schaulchan Aruch, Choszen Hamispat 388
37. John Chrysostom (354-407), "Yəhudilərə qarşı ilk söz"
38. Romalı Hippolitus, müqəddəs. Daniel peyğəmbərin kitabının şərh
39. Leonard C, Svidler: "Yəhudilikdə qadın"
40. Dennis L. Carmody, "Yəhudilik"
41. Epstein, "Yəhudilikdə Evlilik"
42. Ed Menachem Elon, "Yəhudi Qanununun Prinsipləri"
43. Mahmut Salihoğlu, "Yahudi Hukukunda Mamzer", EKEV Akademi Dergisi, 2011